

Η χειροτονία των γυναικών και το εσχατολογικό σώμα. Προς μια ορθόδοξη ανθρωπολογία πέρα από την έμφυλη διαφορά

Σπυριδούλα Αθανασοπούλου-Κυπρίου

Abstract: The aim of my paper is to consider the construction of Christian Orthodox anthropology beyond sexual ideology and towards the eschatological body. Among the arguments of Roman Catholic and Orthodox Church against the ordination of women, the sex of the incarnated God Word appears as a fundamental one and makes the female human being unsuitable to represent Christ. Although those who argue against the ordination of women acknowledge: (a) the fact that the aim of the incarnation of Son of God was exactly the restoration of unity of the divided human nature, and (b) the fact that in Christ men and women are equal, they in fact support that sexual difference is a structural component of human nature (and not just an external element) and that men and women are different not because each human being is a unique person, but on the basis of their sexed body. What lies behind this argument is a sexual ideology that assumes that human beings are distinguished into sexes naturally. In this paper, I propose that such a view comes against not only current understandings of the construction of sex and gender, but also the biblical witness and the Church's tradition. My main argument is that if we see human beings in the light of the eschatological body, no person can be excluded from ordination.

Ανάμεσα στα επιχειρήματα της Ρωμαιοκαθολικής και της Ορθόδοξης Εκκλησίας ενάντια στη χειροτονία των γυναικών, ως θεμελιώδες εμφανίζεται αυτό που αφορά το φύλο του σαρκωμένου Λόγου του Θεού, καθιστώντας το γυναικείο φύλο ανθρώπινο ον ακατάλληλο να εκπροσωπεί το Χριστό. Αν και οι πολέμοι της χειροτονίας των γυναικών αναγνωρίζουν: α) το γεγονός ότι ο στόχος της σάρκωσης του Υιού του Θεού ήταν ακριβώς η αποκατάσταση της ενότητας της διχασμένης ανθρώπινης φύσης, και β) το γεγονός ότι εν Χριστώ, άντρες και γυναίκες είναι ίσοι, υποστηρίζουν ωστόσο ότι η έμφυλη διαφορά είναι δομικό συστατικό της ανθρώπινης φύσης (και όχι εξωτερικό στοιχείο) και ότι οι άντρες και οι γυναίκες δεν διαφέρουν επειδή κάθε ανθρώπινο ον είναι ένα μοναδικό πρόσωπο, αλλά στη βάση του έμφυλου σώματός τους. Πίσω από το επιχείρημα αυτό (ότι η έμφυλη διαφορά είναι δομικό συστατικό της ανθρώπινης φύσης) κρύβεται μια ιδεολογία γύρω από το φύλο που θεωρεί ότι τα ανθρώπινα όντα διακρίνονται από τη φύση σε φύλα. Υποστηρίζω ότι η άποψη αυτή δεν έρχεται σε αντίθεση μόνο με τις σύγχρονες φιλοσοφικές αντιλήψεις σχετικά με την κατασκευή του βιολογικού και του κοινωνικού φύλου, αλλά και με τη βιβλική μαρτυρία και με την παράδοση της Εκκλησίας. Το κύριο επιχείρημά μου είναι ότι αν δούμε τα ανθρώπινα όντα υπό το πρίσμα του εσχατολογικού σώματος, κανένα πρόσωπο δεν μπορεί να αποκλείεται από τη χειροτονία στη βάση του έμφυλου σώματός του.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να πω ότι η πρόθεσή μου δεν είναι η ανάπτυξη μιας ορθόδοξης ανθρωπολογίας. Αντίθετα, θα προσπαθήσω απλώς να διερευνήσω την πιθανή συνάφεια της έννοιας του εσχατολογικού σώματος με τη συζήτηση για τη χειροτονία των γυναικών. Θα επιχειρήσω επίσης να εξετάσω κριτικές φιλοσοφικές προσεγγίσεις του βιολογικού και του κοινωνικού φύλου, προκειμένου να ξεκινήσω έναν γόνιμο διάλογο ανάμεσα στην ορθόδοξη θεολογία, και ειδικότερα την ορθόδοξη ανθρωπολογία, και τις κριτικές θεωρίες.

Η εργασία αυτή είναι οργανωμένη ως εξής: Αρχικά, εστιάζω στο έργο μιας σημαντικής μεταμοντέρνας κοσμικής φεμινίστριας, της Τζούντιθ Μπάτλερ, για να περιγράψω τον τρόπο με τον οποίο η σύγχρονη κριτική θεωρία έχει αμφισβητήσει τη φυσικοποίηση της έμφυλης διαφοράς. Στη συνέχεια, παρουσιάζω την προσανατολισμένη στην εσχατολογία θεωρία για το φύλο του Γρηγορίου Νύσσης, η οποία βασίζεται στη βιβλική μαρτυρία και υποστηρίζει μια χριστιανική

ανθρωπολογία που υπερβαίνει τη φυσικοποίηση της έμφυλης διαφοράς, και υποστηρίζω ότι κάποιες όψεις της πατερικής σκέψης συμφωνούν με τη σύγχρονη αποφυσικοποίηση της έμφυλης διαφοράς.

Καταλήγω με μια σύντομη πραγμάτευση της ιδέας ότι εάν αντιληφθούμε τα ανθρώπινα όντα υπό το πρίσμα του εσχατολογικού σώματος, κανένα πρόσωπο δεν μπορεί να αποκλείεται από τη χειροτονία στη βάση του έμφυλου σώματός του.

Σύγχρονες φιλοσοφικές αντιλήψεις για την κατασκευή του βιολογικού και του κοινωνικού φύλου: Τζούντιθ Μπάτλερ

Το έργο της Τζούντιθ Μπάτλερ αποτελεί κατάλληλη αφετηρία οποιασδήποτε σύγχρονης συζήτησης σχετικά με τα ζητήματα του κοινωνικού φύλου και της σεξουαλικότητας. Το έργο της συνδυάζει όψεις της φεμινιστικής θεωρίας και φιλοσοφίας, της κριτικής θεωρίας και της ψυχανάλυσης. Η συμβολή της στη θεωρία του κοινωνικού φύλου περιλαμβάνει μια ριζική κριτική των κατηγοριών της ταυτότητας, στην οποία δεν εκλαμβάνεται σαν κοινωνικό προϊόν μόνο το κοινωνικό φύλο, αλλά και το βιολογικό, η σεξουαλικότητα και το σώμα. Είναι μια φεμινίστρια πολέμια της ουσιοκρατίας, που υποστηρίζει το θάνατο της σταθερότητας του κοινωνικού φύλου. Η δουλειά της έχει απήχηση σε καταπιεσμένες ομάδες, γιατί υπονομεύει το καταπιεστικό δίκτυο των έμφυλων στερεοτύπων και της αναγκαστικής ετεροφυλοφιλίας, ενώ ασκεί κριτική και στην ουσιοκρατία του φύλου. Σύμφωνα με την ουσιοκρατία του φύλου, υπάρχει μια φυσική ουσία της θηλυκότητας και μια φυσική ουσία του ανδρισμού. Επομένως, οι άνθρωποι γίνονται πρώτα αντιληπτοί ως άντρες και γυναίκες που οφείλουν να ανταποκρίνονται σε κοινωνικά επιβεβλημένες έμφυλες απαιτήσεις.

Σε δύο πολύ σημαντικά της βιβλία, τα *Gender Trouble* (1990) και *Bodies that Matter* (1993), αμφισβητεί τη φυσικοποίηση του βιολογικού και του κοινωνικού φύλου, του σώματος και της ετεροφυλοφιλίας. Αποκαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο παράγεται το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο μέσα σε ένα δυαδικό πλαίσιο που ρυθμίζεται από την ετεροφυλοφιλία, αντί να συμβαίνει το αντίθετο. Επομένως, το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο δεν παράγουν την ετεροφυλοφιλία, αλλά η ετεροφυλοφιλία είναι εκείνη που παράγει το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο σε αυτή τη δυαδική μορφή.¹ Στο *Gender Trouble*, επιχειρεί να φτάσει πέρα από τη διάκριση βιολογικού/κοινωνικού φύλου που είχε γίνει κεντρικής σημασίας για τη φεμινιστική θεωρία στη δεκαετία του 1970 και στις αρχές αυτής του 1980. Η διάκριση αυτή επέτρεπε στις φεμινίστριες να αποφύγουν τον βιολογικό ντετερμινισμό και να εξετάσουν την πολιτισμική παραγωγή του φύλου. Η διάκριση αυτή αντιλαμβάνεται το κοινωνικό φύλο σαν κάποιο είδος πολιτισμικού επιστρώματος σε μια βασική βιολογική κατηγορία που θεωρείται δεδομένη.² (Το βιολογικό φύλο είναι δεδομένο και το κοινωνικό φύλο είναι μια κοινωνική επίστρωση στο βιολογικό.) Για τη Μπάτλερ, ωστόσο, η κατηγορία του βιολογικού φύλου είναι και η ίδια μια κατασκευασμένη κατηγορία. Για τη Μπάτλερ, το «κοινωνικό φύλο» δεν είναι «φυσικό», αλλά «επιτελείται» συνεχώς. Επιπλέον, όπως το θέτει η ίδια: «Δεν υπάρχει κάποια έμφυλη ταυτότητα πίσω από τις εκφράσεις του κοινωνικού φύλου· η ταυτότητα αυτή συγκροτείται επιτελεστικά από τις ίδιες τις “εκφράσεις” που υποτίθεται πως είναι αποτελέσματά της».³ Γράφει ότι το βιολογικό φύλο «δεν γίνεται πια πιστευτό σαν μια εσωτερική “αλήθεια” τάσεων και ταυτότητας», αλλά είναι μια

¹ Jagger 2008: 1.

² Jagger 2008: 2.

³ Butler 1990: 33.

σημασιοδότηση που διαδραματίζεται επιτελεστικά..., η οποία, όταν απελευθερωθεί από τη φυσικοποιημένη της εσωτερικότητα και επιφάνεια, μπορεί να προκαλέσει τον παροδικό πολλαπλασιασμό και την παιγνιώδη ανατροπή του εμφυλοποιημένου νόηματος». ⁴ Συνεπώς, όλο το εγχείρημα της Μπάτλερ αφορά την αποφυσικοποίηση του κοινωνικού φύλου και τη ρευστότητά του, τη δημιουργία του μέσα από επαναλαμβανόμενες πρακτικές. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το κοινωνικό φύλο συγκροτείται κατά βούληση. ⁵ Για τη Μπάτλερ, «η είσοδος στις επαναλαμβανόμενες πρακτικές αυτού του πεδίου σημασιοδότησης δεν είναι προαιρετική, γιατί το “εγώ” που μπορεί να μπει βρίσκεται πάντοτε ήδη μέσα: δεν υπάρχει δυνατότητα εμπρόθετης δράσης ή πραγματικότητας έξω από τις πρακτικές του λόγου που κάνουν τους όρους αυτούς καταληπτούς». ⁶

Η ανάλυση της Μπάτλερ για την επιτελεστική παραγωγή της εμφυλοποιημένης ταυτότητας δέχτηκε κριτική επειδή φαινόταν να αγνοεί την υλικότητα του σώματος. Στο *Bodies that Matter*, προσπαθεί να απαντήσει στις κατηγορίες ότι παραμελεί την υλικότητα του σώματος ⁷ και ότι ανάγει την υλική σωματικότητα σε απλές μορφές ρηματικής αναφοράς. ⁸ Αναπτύσσει λοιπόν τη δική της εκδοχή της επιτελεστικότητας, ξαναπιάνοντας τη θεωρία των ομιλιακών πράξεων και επιχειρώντας να εστιάσει στους τρόπους με τους οποίους τα σώματα υλοποιούνται ως έμφυλα. ⁹ Με άλλα λόγια, για τη Μπάτλερ η γλώσσα δεν δημιουργεί σώματα. Αντίθετα, πιστεύει ότι δεν υπάρχει καμία πρόσβαση στο σώμα που να μην είναι ήδη εμφυλοποιημένη (τα σώματα γίνονται κατανοητά μέσω της κουλτούρας, είναι πολιτισμικά προσδιορισμένα, τα αντιλαμβανόμαστε μέσω πολιτισμικών διακρίσεων). Προσαρμόζοντας τη θεωρία των ομιλιακών πράξεων, συνδέει την υλοποίηση του σώματος με την επιτελεστικότητα του κοινωνικού φύλου και, με τον τρόπο αυτό, επανεξετάζει την υλικότητα του έμφυλου σώματος με μη ουσιοκρατικούς όρους.

Επιπλέον, υποστηρίζει ότι η ταυτότητα περιλαμβάνει πολλαπλές και συνυπάρχουσες ταυτίσεις και ότι οι έμφυλες ταυτίσεις είναι «φασματικές». ¹⁰ Συνεπώς, για τη Μπάτλερ, οι ταυτίσεις αυτές δεν είναι κάτι δεδομένο στη βιολογία ή κάποιο είδος ουσιαστικού εαυτού. Μια σημαντική πλευρά της κριτικής της στην ταυτότητα είναι ότι οι κατηγορίες μέσω των οποίων συγκροτούνται τα ενσώματα υποκείμενα δεν τα καθορίζουν ποτέ πλήρως. ¹¹ Αυτό δίνει τη δυνατότητα της αντίστασης (και της ρευστότητας του κοινωνικού φύλου). Θα έλεγε κανείς ότι η αγαμία είναι μια μορφή αντίστασης. Για κάποιο λόγο, αυτό που καταφέρνει να έχει απήχηση στη σκέψη του ύστερου 20ού αιώνα είναι η προοπτική της απελευθέρωσης του φύλου (και όχι απλώς της απελευθέρωσης του σεξ) και της απόδρασης από τα στερεότυπα, καθώς και ένας απροσδιόριστος προσωπικός μετασχηματισμός πέρα από τους φυσιολογικούς ανθρώπινους περιορισμούς. ¹²

Αυτό που είναι σημαντικό να θυμόμαστε είναι ότι για την κριτική θεωρία, η κατηγορία του βιολογικού φύλου είναι και η ίδια μια κατασκευασμένη κατηγορία.

Η προσανατολισμένη στην εσχατολογία θεωρία για το φύλο του Γρηγορίου Νύσσης, που βασίζεται στη βιβλική μαρτυρία

⁴ Butler 1990: 44.

⁵ Coakley 2002: 158.

⁶ Butler 1990: 189.

⁷ Jagger 2008: 4.

⁸ Coakley 2002: 160.

⁹ Jagger 2008: 4.

¹⁰ Jagger 2008: 5.

¹¹ Jagger 2008: 7.

¹² Coakley 2002: 161.

Η ενασχόληση της Μπάτλερ με τη ρευστότητα του φύλου και με την ανατρεπτική προσωπική εμπρόθετη δράση απηχεί παλιότερες θεολογικές προέλευσης παραδόσεις.¹³ Η αποφυσικοποίηση του βιολογικού και του κοινωνικού φύλου είναι θέμα που μοιράζεται και η παλιότερη παράδοση της ασκητικής μεταμόρφωσης.¹⁴ Είναι ενδιαφέρον ότι δυτικές φεμινίστριες θεολόγοι όπως η Σάρα Κόουκλι και η Τίνα Μπίτι, καθώς και ορθόδοξοι θεολόγοι,¹⁵ υποστηρίζουν ότι υπάρχει συνάφεια ανάμεσα στην ανατολική ορθόδοξη παράδοση και τα σύγχρονα ζητήματα σχετικά με το κοινωνικό φύλο και τη σεξουαλικότητα. Φαίνεται ότι πολλές φεμινίστριες θεολόγοι επανεξετάζουν την ανατολική παράδοση, ιδίως τα έργα του Γρηγορίου Νύσσης και του Μάξιμου του Ομολογητή, αναζητώντας απελευθερωτικές δυνατότητες. Αυτό που προσπαθούν να κάνουν αυτές οι φεμινίστριες θεολόγοι είναι να διερευνήσουν τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορεί να ερμηνευτεί η παράδοση για να ανταποκριθεί στα σύγχρονα ερωτήματα σχετικά με το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο και τη σεξουαλικότητα.¹⁶

Η Τίνα Μπίτι επισημαίνει ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στον ανατολικό και το δυτικό χριστιανισμό στο ζήτημα του φύλου και της σεξουαλικότητας.¹⁷ Ο ορθόδοξος χριστιανισμός έχει επηρεαστεί από τη θεολογία της εγκράτειας των πρώιμων χριστιανών στοχαστών, όπως ο Ωριγένης, ο Γρηγόριος Νύσσης και ο Μάξιμος ο Ομολογητής, για τους οποίους το παρθενικό σώμα συμβολίζει με τον πιο τέλειο τρόπο το λυτρωμένο άφυλο ανθρώπινο ον. Με τον τρόπο αυτό, ο ορθόδοξος χριστιανισμός εισηγείται την ιδέα ότι η σεξουαλικότητα δεν έχει οντολογική σημασία. Από την άλλη μεριά, ο δυτικός καθολικός χριστιανισμός υιοθετεί την οπτική του Αυγουστίνου, σύμφωνα με την οποία η έμφυλη διαφορά είναι σε κάποιο βαθμό οντολογική. Ο δυτικός χριστιανισμός ακολουθεί την άποψη του Αυγουστίνου για τη μία και μοναδική δημιουργική πράξη, στην οποία εκφράζεται η βούληση του Θεού, με συνέπεια το έμφυλο ανθρώπινο σώμα να είναι τμήμα της αρχικής και της έσχατης πρόθεσης του Θεού.¹⁸ Έτσι, για τον Αυγουστίνου, στην ανάσταση νεκρών θα υπάρχουν λυτρωμένα έμφυλα σώματα.

Ο ορθόδοξος χριστιανισμός έχει ακολουθήσει διαφορετικό δρόμο στο δόγμα της δημιουργίας. Ο Γρηγόριος Νύσσης διαβάσει την ιστορία της δημιουργίας στα κεφάλαια 1 και 2 της Γενέσεως ως μια διπλή δημιουργία.¹⁹ Όπως εξηγεί ο Άντριου Λάουθ: «Αυτό το δόγμα της διπλής δημιουργίας εισάγει μια διάκριση μέσα στη δημιουργία, ανάμεσα στην πρώτη δημιουργία των πνευματικών όντων κατ' εικόνα του Θεού και τη δημιουργία των ανθρώπινων όντων, που είναι ενσώματα και χαρακτηρίζονται από την έμφυλη διαφοροποίηση».²⁰ Με άλλα λόγια, η πρώτη αναφορά στον άνθρωπο που έχει δημιουργηθεί κατ' εικόνα του Θεού αναφέρεται σε μια δημιουργία κατά την οποία ο άνθρωπος είναι μια μορφή προ-εμφυλικού, αγγελικού πλάσματος. Η έμφυλη σάρκωση είναι χαρακτηριστικό μιας δευτερεύουσας, υλικής δημιουργίας, στην οποία η γνώση του Θεού για την αναμενόμενη πτώση καθιστά αναγκαία τη σεξουαλικότητα λόγω της έλευσης του θανάτου στη δημιουργία και δεν αναφέρεται στην εικόνα του Θεού στον άνθρωπο.²¹

¹³ Coakley 2002: 157.

¹⁴ Coakley 2002: 159.

¹⁵ Karras 2002, Harrison 1990 and 1996, Agoras, 2004.

¹⁶ Beattie 2006: 117.

¹⁷ Beattie 2006: 117.

¹⁸ Beattie 2006:118, Louth 1997.

¹⁹ Beattie 2006:118, Louth 1997:115.

²⁰ Louth, 1997: 115.

²¹ Beattie 2006: 118, Burrus 2007.

Συνεπώς, κατά την ανάσταση, θα επανέλθουμε στην αρχική, προ-εμφυλική μας κατάσταση, κατ' εικόνα του Θεού. «Το να ανακαλύψει κανείς το τέλος του στην αρχή του, όπως ο Γρηγόριος, σημαίνει ότι προηγείται και υπερβαίνει την έμφυλη διαφορά, προς μια δημιουργία και ένα έσχατο στα οποία η ανθρωπότητα είναι άφυλη».²²

Η προσανατολισμένη στην εσχατολογία θεωρία του φύλου του Γρηγορίου δεν είναι δέσμια κάποιας ιδεολογίας για το φύλο, κάτι που του επιτρέπει μεγαλύτερη γλωσσολογική ελευθερία στις αναλογίες και τους συμβολισμούς. Στα *Σχόλια στο άσμα ασμάτων*, αναπαριστά τη σχέση ανάμεσα στην ψυχή και το Θεό και ανάμεσα στο Χριστό και την Εκκλησία με γαμήλιες εικόνες. Αλλά η «νύφη» του Γρηγορίου δεν είναι γυναίκα, ούτε «θηλυκή». Η Μπίτι τονίζει: «Για τον Γρηγόριο, η έμφυλη διαφορά δεν έχει οντολογική σημασία και, κατά συνέπεια, η χρήση γαμήλιων συμβολισμών πρέπει να ερμηνευτεί ως μια μορφή μυστικιστικής γλώσσας που υπερβαίνει την έμφυλη ιδιαιτερότητα του σώματος».²³ Οι έμφυλες αναλογίες του Γρηγορίου δεν έρχονται διαρκώς σε σύγκρουση με την οντολογία του για το φύλο. «Η εμφυλοποίηση της θεολογίας του Γρηγορίου δεν γίνεται μια μορφή οντοθεολογίας, στην οποία οι σεξουαλικές σχέσεις προβάλλονται στην ύπαρξη του Θεού».²⁴ Η θέαση της ψυχής ως νύφης από το Γρηγόριο πρέπει να γίνει αντιληπτή στο πλαίσιο μιας «βαθιάς αποφαιτικής ευαισθησίας σχετικά με τη θείκη ουσία»,²⁵ μέσω της οποίας η γαμήλια ένωση ξεπερνάει κάθε διαφορά που μπορεί να ονομαστεί ή να συλληφθεί.²⁶

Για τον ανατολικό χριστιανισμό, είναι ο Θεός (δημιουργός) και όχι η δημιουργία που αποκτά κανονιστικό ρόλο για την ανθρωπότητα. Έτσι, ο ορθόδοξος χριστιανισμός δεν κατανοεί το αρσενικό (δημιουργημένο) ανθρώπινο ον ως τον κανονιστικό άνθρωπο.²⁷ Τα ανθρώπινα όντα δημιουργούνται κατ' εικόνα του Θεού, αλλά η ανθρώπινη διαφοροποίηση σε αρσενικό και θηλυκό δεν αποτελεί καθουτήν αντανάκλαση του ποιος και τι είναι στην ουσία του ο Θεός. Στην πραγματικότητα, η ανθρωπότητα καλείται να υπερβεί, μέσω της χάρις του Θεού, τους διάφορους διαχωρισμούς που υπάρχουν μέσα στη δημιουργία. Ο Μάξιμος περιγράφει διαχωρισμούς, στους οποίους περιλαμβάνονται ο διαχωρισμός ανάμεσα στο δημιουργημένο και το μη δημιουργημένο και ανάμεσα στον αισθητό και τον πνευματικό κόσμο, ή ακόμα και η διάκριση ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό μέσα στην ανθρωπότητα. Η υπέρβαση των διακρίσεων μέσω της ανθρώπινης παρέμβασης δεν σημαίνει την εξάλειψη των διαφορών· «πρόκειται αντίθετα για την αμοιβαία ενοποίηση πραγμάτων που είναι από τη φύση τους διαφορετικά».²⁸ Εκτός από το διαχωρισμό αρσενικού και θηλυκού στην ανθρωπότητα, καλούμαστε να υπερβούμε και τα διάφορα επίπεδα διαχωρισμού, όχι εξαλείφοντας το ένα υπέρ του άλλου, αλλά ενοποιώντας τα όλα μέσα στον εαυτό μας ως κομμάτι αυτού που υπαρξιακά είμαστε.²⁹ Ο διαχωρισμός, ωστόσο, ανάμεσα στο δημιουργημένο και το μη δημιουργημένο πρέπει να αρθεί από κάποιον που ενσαρκώνει προσωπικά τόσο τη δημιουργημένη όσο και την αδημιούργητη φύση, δηλαδή τον Ιησού Χριστό, τον μοναδικό που είναι ικανός να γεφυρώσει αυτόν το διαχωρισμό. Έτσι, η ενσάρκωση δεν εξαρτάται από την πτώση της ανθρωπότητας. «Είναι τμήμα του αιώνιου θεικού

²² Beattie 2006: 118.

²³ Beattie 2006: 117.

²⁴ Beattie 2006: 117.

²⁵ Coakley 2002: 124.

²⁶ Beattie 2006: 118.

²⁷ Karras 2004: 252.

²⁸ Karras 2004: 253.

²⁹ Karras 2004: 254, Louth 1996: 69-74.

σχεδίου ως κορύφωση του διαμεσολαβητικού ρόλου της ανθρωπότητας στη δημιουργία».³⁰

Συνοψίζοντας: οι ορθόδοξοι συγγραφείς, όπως ο Γρηγόριος Νύσσης και ιδίως ο Μάξιμος ο Ομολογητής, φαίνεται πως αντιλαμβάνονται την έμφυλη διαφοροποίηση ως ανθρώπινο χαρακτηριστικό έξω από την εικόνα του Θεού, μη συναφές με τη λειτουργία μας ως μεσολαβητών και μη αναγκαίο συστατικό της εσχατολογικής ανθρώπινης φύσης. Επιπλέον, αν «υπήρχε οποιαδήποτε οντολογική σημασία στην έμφυλη διαφοροποίηση, τότε αυτή αναγκαστικά θα περιόριζε τον τρόπο με τον οποίο ενεργούμε και υπάρχουμε, και με αυτόν τον τρόπο θα επενέβαινε στην ελευθερία μας να ενεργούμε απολύτως και θεμελιωδώς ως ανθρώπινα όντα».³¹

Το εσχατολογικό σώμα: Για τη δημιουργία μιας χριστιανικής ανθρωπολογίας πέρα από τη βιολογική ουσιοκρατία

Πριν κλείσω αυτή την εισήγηση, θα ήθελα να τονίσω τη σημασία που έχει η σκέψη της Μπάτλερ για τη θεολογία. Η αντίληψη ότι τόσο το κοινωνικό όσο και το βιολογικό φύλο είναι πολιτισμικά καθορισμένα είναι πολύ διδακτική από θεολογική σκοπιά. Θεολογικά, είναι επικίνδυνο να δεχόμαστε σαν θεόσταλτο κάτι που είναι ιστορικά και πολιτισμικά καθορισμένο. Νομίζω ότι αυτό που πλήττει η Μπάτλερ είναι η βιολογική ουσιοκρατία: το ίδιο κάνει και ο στοχασμός του ανατολικού χριστιανισμού όταν υποστηρίζει ότι το σημερινό βιολογικό μας σώμα (αρσενικό, θηλυκό ή άλλο) μέλλει να μετασχηματιστεί σε έναν διαφορετικό τρόπο ύπαρξης.

Έτσι, με τους όρους μιας θεωρίας του φύλου στραμμένης στην εσχατολογία, «δεν υπάρχει έμφυλη διαφορά», όπως λέει ο Γκρέιαμ Γουόρντ. Το σώμα, ωστόσο, διαθέτει οντολογική σημασία. Αλλά, ποιο σώμα είναι σημαντικό για τη θεολογία; Είναι το αποσωματοποιημένο σώμα ή το ουσιωδώς έμφυλο σώμα; Κανένα από τα δύο. Είναι στην πραγματικότητα το «μυστηριακό σώμα, που ανακαλύπτει το νόημά του μέσω της ενσωμάτωσής του στην επιτελεστική αφήγηση της χριστιανικής ιστορίας στη λειτουργία, τη λατρεία, την προσευχή και την καθημερινή ζωή».³² Σε μια προσπάθεια να οικοδομήσει μια μεταφυσική του σώματος σε χριστιανικά συμφραζόμενα, ο Γουόρντ λέει: «Το υπερβατικό σώμα του Χριστού προσδιορίζει εκ νέου το ανθρώπινο σώμα από μια πιο εξυψωμένη, στην πραγματικότητα εκθειαστική θέση – έτσι που οι ιδιότητες της συγκατοίκησης στο σώμα του Χριστού κοινωνούνται στο ανθρώπινο σώμα... Η βάπτισμα “εν πνεύματι” χαρακτηρίζει μια οντολογική στροφή από την ύπαρξη στον κόσμο στην ύπαρξη εν Χριστώ... η χρήση του εν υποδηλώνει ένα άλλο επίπεδο οντολογικής έντασης που υπάρχει σε τούτο τον κόσμο, αλλά δεν συμπίπτει μαζί του. Στη βάπτισμα επιτυγχάνεται μια ενσωμάτωση, κι η ενσωμάτωση αυτή δεν αφήνει το ανθρώπινο σώμα ως τέτοιο χωρίς αλλαγές...ταξικές αντιλήψεις της ενσάρκωσης, εθνοτικές αντιλήψεις, έμφυλες αντιλήψεις...ενσωματώνονται εν πνεύματι και εν Χριστώ εξαγγέλλοντας μια νέα κοινωνική τάξη. Το χριστοκεντρικό πολιτικό σώμα συγκροτεί αυτή την τάξη...Το ανθρώπινο σώμα που συμμετέχει στο αναστημένο, εσχατολογικό πολιτικό σώμα του Χριστού ζει σε κατάσταση μετάθεσης...Ζει σωματικά σε τούτο τον κόσμο και εξίσου σωματικά στον κόσμο που θα έρθει...με την ενσωμάτωση στο σώμα του Χριστού, η ετερότητα και η διαφορά διατηρούνται...η διαφορά και η υλικότητα των σωμάτων εξασφαλίζονται από το ένα υπερβατικό σώμα».³³

³⁰ Karras 2004: 254.

³¹ Karras 2004: 254.

³² Beattie 2006: 46.

³³ Ward 2009: 175-179.

Νομίζω ότι μια χριστοκεντρική ή καλύτερα εσχατο-χριστοκεντρική αντίληψη για το σώμα μπορεί να συμβάλει στο διάλογο για τη χειροτονία των γυναικών, εισάγοντας τις εξής προοπτικές στη συζήτηση:

1. Η προσανατολισμένη στην εσχατολογία θεωρία για το φύλο του ανατολικού χριστιανισμού ανατρέπει τόσο την ουσιοκρατία του φύλου όσο και τον πολιτισμικά καταπιεστικό ιστό των έμφυλων στερεοτύπων.
2. Εν Χριστώ, η πράξη της αντίστασης στα στερεότυπα και τις υποχρεωτικές μορφές σεξουαλικότητας, ο στόχος της απελευθέρωσης και της προσωπικής αυθεντικότητας, δεν είναι καταδικασμένα σε αποτυχία. Εν Χριστώ, οι πολιτισμικές και ιστορικές συνθήκες της σεξουαλικής καταπίεσης δεν αμφισβητούνται, απλώς καταργούνται.³⁴
3. Στο πλαίσιο μιας προσανατολισμένης στην εσχατολογία θεωρίας για το φύλο, η αποφυσικοποίηση της έμφυλης διαφοράς αποκτά οντολογική εγκυρότητα. Με άλλα λόγια, σε ένα χριστοκεντρικό (και μυστηριακό) επιστημολογικό πλαίσιο, ο οντολογικός ισχυρισμός «δεν υπάρχει έμφυλη διαφορά» είναι έγκυρος. Αν όμως εν Χριστώ δεν υπάρχει έμφυλη διαφορά,³⁵ τότε κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να αποκλείεται από τη χειροτονία στη βάση του φύλου.

Βιβλιογραφία

Αγόρας, Κωνσταντίνος, «Παρεμβάσεις εκκλησιαστικής ανθρωπολογίας στη συνάφεια της προβληματικής για τα φύλα και τις σχέσεις τους». Στο *Φύλο και Θρησκεία: Η Θέση της Γυναίκας στην Εκκλησία*, επιμ. Π. Καλαϊτζίδης & Ν. Ντόντος, Αθήνα 2004, 67-86.

Beattie, Tina, *New Catholic Feminism: Theology and Theory*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη 2006.

Burrus, Virginia, “Queer Father: Gregory of Nyssa and the Subversion of Identity.” Στο *Queer Theology: Rethinking the Western Body*, επιμ. Gerard Loughlin, Οξφόρδη 2007, 147-162.

Butler, Judith, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Νέα Υόρκη 1990 [Taylor & Francis e-Library, 2002].

Butler, Judith, *Bodies that Matter*. Λονδίνο 1993.

Coakley, Sarah, επιμ., *Religion and the Body*. Κέιμπριτζ 1997.

Coakley, Sarah, *Powers and Submissions: Spirituality, Philosophy and Gender*. Οξφόρδη 2002.

Jagger, Gill, Judith Butler: *Sexual Politics, Social Change and the Power of the Performative*. Oxon 2008.

Harrison, Verna E.F., “Male and Female in Cappadocian Theology.” *Journal of Theological Studies* 41 (1990): 465–71.

Harrison, Verna, “Gender, Generation, and Virginitly in Cappadocian Theology.” *Journal of Theological Studies* 47 (1996): 36–68.

Karras, Valerie, “Eschatology.” στο *The Cambridge Companion to Feminist Theology*, επιμ. Susan Parsons, 243-260, Κέιμπριτζ 2002.

Louth, Andrew, *Maximus the Confessor*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη 1996.

Louth, Andrew, “The Body in Western Catholic Christianity.” Στο *Religion and the Body*, επιμ. Sarah Coakley, 111-130, Κέιμπριτζ 1997.

³⁴ Ωστόσο, μια πιο κυνική ανάγνωση του έργου της Μπάτλερ υποστηρίζει ότι η θεωρία της για την αντίσταση δεν κάνει άλλο παρά να αποκαθιστά τις συνθήκες της σεξουαλικής καταπίεσης τις οποίες αντιμάχεται. Coakley 2002:159· πρβλ. Jagger 2008: 35-49.

³⁵ Πρβλ. Γιοκαρίνη, 2011.

Ward, Graham, "There is no Sexual Difference." Στο *Queer Theology: Rethinking the Western Body*, επιμ. Gerard Loughlin, Οξφόρδη 2007, 76-85.

Ward, Graham, "The metaphysics of the body." Στο *Grace Jantzen: Redeeming the Present*, επιμ. Elaine Graham, 159-180, Σάρεϊ 2009.

Ware, Kallistos, "My helper and my enemy': the body in Greek Christianity." Στο *Religion and the Body*, επιμ. Sarah Coakley, Κέιμπριτζ 1997, 90-110.

Γιοκαρίνης, Κωνσταντίνος, *Το έμφυλο και άφυλο του Σαρκωθέντος Χριστού*, Αθήνα 2011.